

RUSKÁ A SOVIETSKA TOPONYMIKA A ANTHROPONYMIKA V ZLOMOVÝCH ROKOCH

RUSSIAN AND SOVIET TOPONYMY IN THE ERA OF UPHEAVAL

Ľubomír Guzi

Inštitút rusistiky FF PU v Prešove

В нашей статье обращаем внимание на всегда актуальный феномен топонимики и антропонимики в условиях переворотных лет, которые приносят их интенсивное изменение. Прошлое столетие принесло в русском обществе несколько крутых исторических изменений, которые вылились в абсолютно противоположную оценку новой действительности во всех областях существования общества. Новая реальность повлекла за собой также изменения в номинации публичных мест, улиц, городов, даже имён собственных и фамилий. В доступной форме пытаемся показать некоторые примеры и общественно-культурный фон, который служил основой таких изменений.

In this article we draw attention to particularly topical phenomenon of toponyms and anthroponyms in years of social and historic upheaval which bring their intense change with. The past century brought into the Russian society some enormous historical changes, which resulted in a completely opposite assessment of the new reality in all areas of existence of a society. The new reality also entailed a change in the category of public places, streets, towns, even proper names, surnames. In simple terms we try to show some examples and socio-cultural background, which served as the basis for such changes.

Ключевые слова: *toponymá, antroponymá, premenúvanie, ruské dejiny, ruský jazyk*
Key words: *toponyms, antroponyms, renaming, Russian history, Russian language*

Po októbrovom prevrate roku 1917, ktorý o desať rokov neskôr vstúpi do dejín ako VOSR, pokračuje a naberá nové formy všeobecne nadšenie revolučnou realitou, ktorú sa každý snaží pretaviť do reálneho činu po svojom. Jedným z fenoménov prevratových období býva aj zavrnutie starých pomenovaní všeobecne známych reálií a ich nahradenie novými aktuálnymi často emočne determinovanými surogátmi. V roku 1918 premenovali aj petrohradský Nevský prospekt. Samozrejme, zo starej petrovskej „*veľkej perspektivy*“ (Большая перинектива), ako sa Nevský prospekt typickým dobovým jazykom nyzýval, sa nemohlo stať nič iné než „*Проспект 25-го Октября*“. Mestský folklór zareagoval okamžite prostredníctvom vtipu: V električke zaznie otázka: „Pán sprievodca! Musím súrne vystúpiť na Nevskom!“ – „Na Nevskom? To ste si mali vystúpiť už koncom sedemnásteho roku“. Rozgajdaní revolučný námorníčkovia, previazaní guľometnými pásmi a ovenčení mauzermi z celého hrdla vyrevovali častušky typu: „*Вправде*

стало ожиданье: / Нету более царя. / Встречу милку на свиданье / На проспекте Октября.“ (Ozaj sme sa dočkali / cára parom zobra / s milou sme si rande dali / na námestí Októbra.) (Sindalovskij, 2009, 232). Aj keď sme našu stať začali opisom úsmevného *vox populi*, keď sa na tento jav pozrieme komplexne, z odstupom niekoľkých rokov od zániku samotného sovietskeho systému, môžeme dospieť k názoru, že v ruskej toponymii celého 20. storočia sa odzrkadľuje samotná spoločnosť v stave neustálej sociálnej a ideovo-ideologickej krízy, pričom každá výraznejšia zmena alebo kritická situácia, ktorá sa v priebehu 20. storočia periodicky, s nie príliš veľkými intervalmi, opakovala a bola spojená so zmenou politického kurzu v krajine (ako vo vnútornej, tak aj v zahraničnej politike) (Nikitin, 2001, 364). Po smrti autoritatívneho vodcu V. I. Lenina musel Ústredný výkonný výbor dokonca prijať dokument známy ako „O zamedzení premenovaní menom V. I. Ulianova (Lenina) miest, ulíc, objektov, inštitúcií bez rozhodnutia ÚVV Zväzu SSR“ (Nikitin, 2003, 504). Postupom času sa však takáto prax týkala nielen spomínanej „leninskej nominácie“, ale miestami dosiahla neakceptovateľné rozmery aj pre samotnú sovietsku realitu. Ruská a sovietska spoločnosť si časom vypracovala určitý vzťah k meniacej sa toponymickej lexike, ktorý do istej miery trvá dodnes. Slovanmi S. A. Nikitina môžeme hovoriť o *konceptii toponyma*, resp. toponymickej koncepcii. Jej formálnym a obsahovým aspektom sa už od prvej polovice 20-tych rokov minulého storočia venujú práce A. M. Seliščeva, V.P. Neroznaka, M. V. Gorbaneckého, E. M. Pospelova a v poslednom období hlavne state spomínaného S. A. Nikitina. Ak by sme mali uviesť presné obdobie, kedy sa začalo s premenúvaním „starých“ geografických jednotiek museli by sme sa obmedziť len približným obdobím niekedy okolo polovice 20-tych rokov. Sovietska moc sa upevnila práve k tomuto obdobiu a rovnako aj pomenovanie po významných osobnostiach principiálne nového štátu bolo zaužívané až po ich smrti. Až neskôr sa začala prax toponymickej nominácie už za života daného spoločensko-politického činiteľa. Rovnako aj fixovanie daných politiky motivovaných toponým nie je jednoznačné, napríklad Encyklopedický slovník z roku 1954 nedefinuje pri hesle „Гатчина“ (*Gatčina*) novotvary „Троцк“ (*Trock*) a „Красногвардейск“ (*Krasnogvardejsk*). Pri prvom z nich je dôvod viac menej jasný, ide o jedného z prvých významných „врагов народа“ (*vragov naroda* - nepriateľov štátu), v prípade „Красногвардейска“ (1929–1944) sa to však rozhodne tvrdiť nedá, politické hľadisko tam určite svoju negatívnu rolu nezohralo. Toponymum „Троцк“, nevedno prečo nie „Тrockij“, sa však spomína ešte aj v Encyklopedickom slovníku Ruského bibliografického inštitútu „Granat“, ktorý bol pomerne známy a autoritatívny pred októbrom 1917 a postupne sa etabloval na vydavateľstvo „Советская энциклопедия“ (*Sovetskaja enciklopedija*), ktoré produkovalo prakticky všetky významné sovietske encyklopedické vydania. *Троцк*, bol teda v slovníku „Granat“ označený ako staré pomenovanie známej usadlosti *Гатчина* (do r. 1923), od roku 1929 premenovaný na *Красногвардейск* – mestské a regionálne centrum Leningradské-

ho okruhu, Leningradskej oblasti. Rovnako sa spomína aj bývalý „Троцкий уезд“ (*Trockij ujezd*), ktorý vznikol v roku 1923 spojením petergofského a carskoseľského újezdu a pretrval do vytvorenia Leningradskej oblasti (1928), kedy bolo jeho územie začlenené do leningradského okruhu (EsRbiG, 1929, T. 41, 328). Avšak prvé premenovania sú spojené s dekrétom „О порядке изменения границ губернских, уездных и прочих“ (*O postupoch pri zmenách hraníc gubernských, újazdných a iných*) z 27. januára roku 1918. Od roku 1918 do prvej polovice roku 1918 bolo oficiálne zmenených asi sedem názvov. Až do roku 1922 však dochádzalo k nesankcionovaným, živelným zmenám názvov jednotlivých obcí rôznej úrovne a významu. Túto „miestnu anarchiu“ sa podarilo obmedziť v júli 1919 a postupne si Ľudový komisariát vnútra (NKVD) vyžadoval potvrdenia a rozhodnutia o povolení a právnom zdôvodnení zmeny názvu. Dvadsiateho druhého júna 1920 bola napríklad zamietnutá žiadosť o premenovaní „Рогачевской волости“ (*Rogačevskaja volost*) na „Volost 25. Октября“. Dôvod zamietnutia bol však viac než pragmatický: „vyhovenie žiadosti by malo za následok určité finančné náklady a mohlo by vytvoriť ťažkosti v poštovo-telegrafnom spojení“. Taký istý postup NKVD zvolil v prípade žiadosti premenovania dediny Чувашево на Ленино (*Čuvaševo na Lenino*). Ukazovalo sa, aký význam bude mať nové centrum a kam sa budú zbíehať i divergentne rozchádzať všetky cesty a šľachy starých i nových toponým. Formoval sa jasný koncept, definícia a štýl práce vyhraného „centra“. Obežník Administratívnej komisie pri Ľudovom komisariáte vnútra z 26. septembra konštatoval, že „v období od začiatku Októbrovej revolúcie boli uskutočnené početné premenovania obcí, pričom ich pomenovania a presný počet na daný moment nie sú centru známe. Okrem iného boli v rokoch 1918 – 1919 svojvoľne premenované Павловск (*Pavlovsk*) на Слуцк (*Sluck*), Лигово (*Ligova - Ligovo*) на Урицк (*Urick*), Царское Село (*Carskoje Selo*) на Детское Село (*Detskoje Selo*), Слобода Мечетна (*Sloboda Mečetna*) на Пугачев (*Pugačov*), Поречье (*Porečeje*) на Демидов (*Demidov*) a pod.

Určitý zlom v nominácii a toponymickej koncepcii spoločnosti priniesol 30. december 1922, kedy bol vytvorený Sovietsky zväz. Jeho vznik mal za následok aj oficiálne premenovanie všetkých existujúcich územnosprávnych jednotiek a inštitúcií. Na vážnosť celého procesu poukazuje asi ročná diskusia a stanoviská rôznych наркоматов (*narkomatov – ľudových komisariátov*). Jedni žiadali celoplošnú a kompletnú kampaň, druhí uprednostňovali čím lacnejší variant, iní zase boli pripravení obetovať ekonomické a geografické dôvody ideologickým. Tak ako mnohokrát, aj v tomto prípade v podmienkach sovietskeho socialistického štátu dostal prednosť tretí variant. Pravda, v tomto prípade šlo o štátny záujem v zmysle vytvorenia nového štátneho útvaru s osobitým spoločenským zriadením a zoskupením. Ruka v ruke však kráčať politicko-ideologický záujem, je len pochopiteľné, že sporné pomenovania mali a mohli byť zmenené s duchom doby. Nás však zaujímajú práve tieto, politicky

motivované premenovania. Tých malo byť do roku 1930 okolo 130 (Nikitin, 2003, 509). Podľa toho istého autora je prvým premenovaním, ktoré sa vôbec uskutočnilo v súlade s novým sovietskym právnym poriadkom práve politicky nemotivované. Išlo o obyčajný prípad zmeny hanlivého, či znevažujúceho mena (pomenovania) – dedina Zaperdiažie (*Запердяжье*) požiadala na zmenu obce na Цветково (*Cvetkovo*) a miestnej riečky Zaperdiažka (*Запердяжка*) na Цветочная (*Cvetočnaja*), čomu bolo aj vyhovené (niekedy v auguste roku 1918). Prvá zmena kvôli politicky motivovaným konotáciám sa týkala zmeny názvu mesta, ktoré z pohľadu boľševického svetonázoru zosobňoval najhoršie črty zvrhnutého cárskeho režimu – mesto Романо-Борисоглебск v Jaroslavskej gubernii bolo premenované na Тутаев. Hoci status premenovania nie je dodnes ozrejmený, želanie niekedy postačilo, aby sa stalo otcou myšlienky. Je zrejmé, že takéto politicky motivované premenovania boli spojené s fixovanou spoločensko-politickou realitou v predrevolučnom Rusku. Premenovali sa hlavne obce odvodené od:

- statkárov, ktorým patrili (*Каплин-Гридин /Kaplín-Gridín/, Катково /Katkovo/, Кузнецово /Kuznecovo/* a pod.);
- od titulov a stavovských hodností (*Графское /Grafskoje – „Grófske“/, Дворянское /Dvorianskoje – „Šľachtické“/, Царицын /Carícyn – „Cársky“;* nižšie uvádzame aj odlišnú etymológiu);
- odvodeniny od mien členov cárskej rodiny (*Новониколаевск /Novonikolajevsk/, Екатеринштадт /Jekaterinošadt/, Екатеринослав /-slav/, Екатеринбург /-burg/*);
- názvy motivované cirkevnou terminológiou (*Монастырка 2 /Monastyrka – rus. „monastyr“ – kláštor/, Монастырская, Воскресенск /Voskresensk – rus. „Voskresenije“ – Vskriesenie/*) i takzvané agionymá (*Сергиев Посад /Sergijev Posad/ – Загорск, Михаил Архангел /Michail Archangel/, Святой Александровский /Sviatuj Aleksandrovskij/, Спасск /Spassk, rus. „Spas“ – Kristus Spasiteľ/, Распятино /Raspjatino, rus. „Raspjatije“ – Ukrižovanie, z toho sa stal Держинск/ (Neroznak, V. P. – Gorbanevskij, 1991, 36). (napr. *Святой Крест /Sviatoj Krest – rus. Svätý Kríž/* bol premenovaný na *Прикумск (Prikumsk)*, predtým bol na istý čas aj *Вуд’оновском* na počesť hrdinu občianskej vojny S. M. Vud’onneho, *Часовня /Časovňa - Kaplnka/* na *Парижская Коммуна /Parižskaja Kommuna/*).*

Aj keď na tomto mieste popisujeme sovietske obdobie a zmenu mien, názvov miest, ulíc a pod., nemôžeme obísť skutočnosť, že v tomto ohľade bola činnosť boľševikov len akýmsi pokračovaním a korigovaním aktivít, ktoré sa začali tzv. februárovou revolúciou. Práve tá začala s odstraňovaním monarchistických titulov, mien, pomenovaní. Bolo to akési prelúdiu, ktoré neskôr prevládala „onomastická revolúcia boľševikov“ (Figes, 1999, 57), o ktorej v skutočnosti pojednáva táto časť.

Keď za začiatok revolučných nepokojov považujeme povestný 23. február 1917, už 3. marca mestské zastupiteľstvo (*городская дума, gorodskaja дума*) mesta Jekaterinoslav vydáva nariadenie, že miestne centrálné námestie by sa malo premenovať po predsedovi Štátnej Dumy M. V. Rodziankovi. Rovnako aj na zasadnutiach mestských zastupiteľstiev sa prijímajú rozhodnutia a nariadenia, že všetky námestia ktoré nesú mená „Nikolaj“ a Alexander“, teda mená posledných cárov za posledné viac než jedno storočie (od r. 1801) majú byť premenované v súlade s menami, ktoré by sa asociovali s „veľkými dňami slobody“. Tak sa napríklad, „*Николаевская улица*“ (*Nikolajevskaja ulica*, teda Mikulášska, Mikulášová) premenovala na „*Улица 27-го Февраля*“ (*Ulica 27-go Fevraľa*) či „*Дворцовый мост*“ (*Dvorcovyj*, teda Palácový most) na „*Мост свободы*“ (*Most svobody*) a pod. O mesiac neskôr úrady vydali nový aktualizovaný zoznam miest, ktoré by mali byť premenované v súlade so zmenami, ktoré by odrážali revolučné udalosti a ducha revolúcie. „*Михайловская улица*“ sa stala „*Улица Свободы*“ (*Michajlovskaja na Ulica Svobody*), „*Алексеевская улица*“ na „*Улица Возрождения*“ (*Aleksejevskaja na ulicu Vozroždenija*), „*Дворцовая набережная*“ sa stala „*Набережная Свободы*“ (*Dvorcovaja naberežnaja*, t.j. Palácová nábrežná ulica na *Nábrežná Slobody*), „*Дворцовая Площадь*“ – „*Площадь 27-го Февраля*“ (*Dvorcovaja Ploščad' na Ploščad' 27. Fevraľa*). Aj keď bola revolúcia ešte mladá, a ako sme uviedli aj vyššie, premenovanie sa neobmedzovalo len na hlavné mesto. *Городская дума* (*Gorodskaja дума*) a verejný výbor v Kremenčugu rozhodol o premenovaní „*Екатерининской*“ ulice na „*Бульвар Революции*“ (*Bul'var Revol'ucii*). Hlavné ulice sa tak mali zbaviť asociácií so starým režimom a s novým menom nadobudnúť vážnosť, dôležitosť a úctu. V tom istom meste sa *Алексеевская улица* premenovala na „*Улицу Шевченка*“ (*Ulica Ševčenka*), ba dokonca „*Улица Столыпина*“ (*Ulica Stolypina*) stratila starý názov v prospech nového názvu po miestnom židovskom politikovi, ktorý tu bol zabitý černosotencami v roku 1907 – vznikla teda „*Улица Иоллоса*“ (*Ulica Iollosa*). Aj hlavné ulice niektorých ďalších miest zaznamenali zmenu – aj v ruskej Kaluge či azerbajdžanskom Baku vznikli nové Námestia Slobody („*Площадь Свободы*“), dokonca aj „*Губернаторская резиденция*“ (*Gubernatorskaja rezidencija*) bola premenovaná na „*Дворец Свободы*“ (*Ruskoje slovo, 20-e aprеля 1917, Рабочая газета, 14-е марта 1917*). Trinásteho apríla 1913 iniciovalo ministerstvo vnútra premenovanie mesta Алексеевск na zakladajúce *Суражевск* (*Suraževsk*), no úrady taktiež po premenovaní niekoľkých ulíc, aby sa mesto volalo „*Свободный Город*“ (*Svobodnyj gorod* – rus. „Slobodné mesto“). Vo všeobecnosti sa však častejšie dospievalo k rozumnejším konsenzom, ktoré sa zachovali do dnešných dní, napríklad v tom čase sa nový prístav na Murmane, premenoval a dodnes zostal Murmanskom. Premenovali sa aj lode. Po vzbure na bojovej lodi „*Потемкин*“ (*Potemkin*) nastalo jeho premenovanie na „*Пентелеимон*“ (*Panteleimon*), „*Очаков*“ (*Očakov*) sa stal „*Кагул*“ (*Kagul*), „*Память Азова*“ (*Patjať Azova*) - „*Двина*“ (*Dvina*). Mohlo by sa zdať, že ide

o ďalší revolučný vzdor, v skutočnosti však išlo o vôľu samotných námorníkov, ktorí si v apríli vyžiadali zmenu – nechceli, aby bolo ich plavidlo pomenované po favoritovi Kataríny Veľkej, tak dostal meno „*Борец Свободы*“ (*Borec Svobody*). Socialistické nálady v premenovaní však každorádne nedominovali, týkalo sa to napríklad len zásobovacej lode „*Николай II*“ (*Nikolaj II.*), ktorá dostala názov „*Товарищ*“ (*Tovarišč*) (Figes, 1999, 58). Vo všeobecnosti pri premenovaní plavidiel boli vyjadrené všeobecne prítomné tendencie zrovnoprávnenia: tak sa premenovali „*Царевич*“ (*Carevič*) na „*Гражданин*“ (*Graždanin, rus. Občan*), „*Павол I*“ (*Pavol I*) – „*Республика*“ (*Respublika*), „*Александр II*“ – „*Заря Свободы*“ (*Zaria Svobody*), „*Царь Михаил Федорович*“ (*Car Michail Fiodorovič*) – „*Волынец*“ (*Volynec*) na počesť Volynského pluku, ktorý podporil Februárovú revolúciu, „*Александр III*“ (*Aleksandr III*) na „*Свобода*“ (*Svoboda*), „*Императрица Екатерина*“ (*Imperatrira Jekaterina*) – „*Свободная Россия*“ (*Svobodnaja Rossija, rus. Slobodné Rusko*), „*Николай II*“ (*Nikolaj II*) – „*Вече*“ (*Veče – rus. stredoveký poradný zbor ravníka*), „*Великий князь Николай Николаевич*“ (*Velikij kňaz Nikolaj Nikolajevič – Veľkoknieža Nikolaj Nikolaj*) – „*Возрождение*“ (*Vozroždenije, rus. Obrodenie*) (Kalanov, 1987, 47). Už pod vplyvom tzv. Februárovej revolúcie prostí ľudia využívali eufóriu premenovaní a menili svoje priezviská, ktoré, ako v prípade dedín a obcí, boli pomerne hanlivé – „*Холуев*“, „*Дураков*“ (*Durakov, rus. „Hlupákov“*), „*Нюхалов*“ (*Ňuchalov, rus. Ňuchať*), „*Негодяев*“ (*Negoďajev, rus. „Darebákovo“*), prípadne nejako súviseli s nominatívnymi jednotkami, spojenými s monarchiou – „*Царев*“ (od „*цár*“), „*Жандармов*“ (od „*жандарм*“ /*žandarm*/ – evokovalo neoblúbený „*Жандармский корпус*“ – *Žandársky zbor*) a pod. Všeobecne neoblúbeným priezviskom sa stalo priezvisko „*Романов*“. Bol zaregistrovaný prípad, že „*пofeбруáровý обčan*“ *Иван Романов (Ivan Romanov)* adresoval okázalú žiadosť Dočasnej vláde, v ktorej sa dožadoval zmeny priezviska na „*Республиканский*“ (*Respublikanskij, rus. Republikový*) (Figes – Kolonitski, 1999, 59 – 60; Verner, 1994, 147). Samotné veľkoknieža Dmitrij Pavlovič si 26. apríla zapísal, že „*пriezvisко Романов je teraz v každom ohľade synonymom špiny, obscénosti a neporiadku (Krasnyj archiv 1926, t. 1 (14), 229). Samotné premenúvanie a neraz absurdita s tým spojená sa dostávali do zorného poľa satirikov už okamžite po vzniku tohto fenoménu. Satirický časopis „Тренач*“ (*Trepač*) vo svojom čísle 2, z roku 1917 na strane 10 hovorí o „*istom Romanovi Romanovičovi Romanovovi, ktorý sa chcel stať Республиканом Республикановичем Республикановым /Respublikanom Respublikanovičom Respublikanovým/ (Podobné antroponymické transformácie boli bežné aj v sovietskom vtipe napríklad „O sovietskych prvenstvách*“, kedy napríklad popri skutočnom prínose a zásluhách ruských a sovietskych vedcov pri vynájdení televízneho či rádiového prijímača (*Понов /Попов/, Зворыкин /Зворыкин/*) a iní) vzhľadom k prehnanej ideologizácii vznikali vtipy typu: „Kto vynašiel televízor? – „No predsa sovietsky inžinier Tele-

vizor Televizorovič Televizorov, resp. Radion Radionovič Radionov a pod. (Kalina, 1968, 76).

V prvých dvoch desaťročiach po októbrovom prevrate predsa len prevládajú politicky motivované premenovania. Išlo hlavne o pomenovania po významných politických, kultúrnych a spoločenských dejateľoch, medzi ktorými jednoznačne dominoval Ulianov-Lenin (*Ленинск* /už v roku 1918/, *Ленино*, *Ленинское*, *Ульяновский*, *Ленинград*, *Ульяновск* a pod. vid'. časť o V. I. Leninovi), ďalej to boli *Троцк*, *Троцкое* (od Trockij), *Буденный*, *Слобода Буденный*, *Буденовск*, *Совпоселок им. тов. Рыкова* /*Sovposiolok im(eni) tov(arišča) Rykova – sovietska usadlosť súdruha Rykova*/, neskôr Kalinin (*Kalinin*), Молотов (*Molotov*), Ворошиловград (*Vorošilovgrad*), Милутино (*Milutino*), Пушкинские Горы (*Puškinskije Gory*), Беднодемьяновск (*Bednodemianovsk* /podľa proletárskeho spisovateľa Demiana Bedného/- bývalý Спасск), taktiež aj „Львово“ (*Lvovo*), nemotivované však niektorým z kniežat Lvových (teda aj prvým predsedom Dočasnej vlády), ale L. T. Tolstým. Je veľmi príznačné, že posledne menovaná obec získala pomenovanie „Львово“ (*Lvovo*) v spojitosti s tým, že svoj predošlý názov „Негодяиха“ /*Negodiaicha*, rus. negod'aj – lotor; prípona –ich(a) s modifikačným významom osoby ženského rodu s odtieňom pejoratívnosti/ (!) žiadala neopatrne zmeniť na *Сталино* (*Stalino*). Jej obyvatelia mali šťastie, že sa písal pomerne „nevinný“ rok 1923. Stalinovi pripadlo v roku 1925 pomenovanie ním hrdinsky bráneného Caricyna – pričom sa v jeho koreni nenachádza „cárovna“, ale turkický názov rieky Sarysu (tatárske *sarys* – žltý /porovnaj maďarské *sárga*/ a *su* – voda).

Niekedy sa úrady snažili dopasovať bývalý názov mesta na isté nástupníctvo, negovanie odkazu predošlého pomenovania a vyzdvihnutie opačných, kladných črt pri novom názve. Možno práve preto neuspela *Негодяиха* /*Negod'aicha*/ so žiadosťou zmenu názvu na *Сталино*, no zato sedela postupnosť pri *Распятие* /*Raspiatije*/, premenovanom na *Дзержинск* (mimochodom Dzeržinskij bol v mladosti jarým katolíkom). Tak napríklad, dedina *Иващенко* (*Ivaščenskovo*) žiadala v roku 1918 zmenu názvu na *Троцк* – meno cárskeho generála *Иващенко* (*Ivaščenka*) malo vystriedať priezvisko zakladateľa Červenej armády Trockého, ktorého následne vystriedal V. I. Čараев – z *Ivaščenkova* sa stal *Чараевск* /*Čarajevsk*/ a „Троцк“ sa uvoľnil pre iného žiadateľa. V ďalšom prípade sa dedina pomenovaná po kulakovi Atarščikovovi mení na *Варенниково* (*Varennikovo*), po zabitom súdruhovi Varennikovovi, ktorý padol v občianskej vojne. K tomuto typu z časti patria aj v 20-tych rokoch zamietnuté žiadosti premenovať *Новониколаевск* na *Краснообск* (*Krasnoobsk*), *Ульянов*, alebo *Новосибирск* (čo sa napokon v roku 1926 aj stalo), *Керенск* na *Бунтарск* (*Buntarsk*, rus. *buntar* – *hurič*, *rebel*) alebo *Бунтар*, *Гурьев* (*Guriev*) na *Чараевск* (*Čarajevsk*) alebo *Чараев*. Posledné premenovania spadajú do 80-tych rokov minulého storočia, kedy boli *Набережные Челны* (*Naberežnyje Čelny*) premenované na *Брежнев* (*Brežnev*)

a *Рыбинск* (*Rybinsk*) na *Андропов* (*Andropov*). Keby sme sa zamerali na osobitosti ľudovej nominácie toponým, jednoznačne ide o menovanie ulíc, obývaných lokalít, dedín, chátorov a lazov „*по отчеству*“ /*po otčestvu*, t.j. po otcovskom, strednom, mene/ (Semionovna, Nikolaič, Makaryč a pod).

Čo sa týka žiadostí o premenovanie miest alebo obcí najzaujímavejšie sa týkalo terajšieho hlavného mesta Moskvy, kedy žiadatelia tvrdili, že premenovať ju na Iljič preto, lebo Vladimír Iljič je „zakladateľom slobodnej Rusi“, pričom podobné dôvody sa uvádzali aj pri snahách o premenovanie Moskvy na *Сталинодар* (*Stalinodar*) v roku 1938 a jednoducho „*Stalin*“ v roku 1953. Čo sa týka ostatných sovietskych činiteľov, popri zmenených božstvách sovietskeho panteónu, sa do popredia toponymického názvoslovia neskôr dostali Krapotkin (potom Kropotkin), Kotovskij, Frunze, Čkalov, Kirov, Kalinin, Gorkij (1934), Sverdlov, Ordžonikidze, Kujbyšev.

Ak by sme chceli sumarizovať toponymickú situáciu a nomináciu a denomináciu ruských geografických jednotiek niekde ku koncu prvého desaťročia nového 21. storočia, získali by sme približne nasledovný obraz, ktorý vyplynul z nového statusu quo začiatku 90-tych rokov minulého storočia.

1) Do konca prvého desaťročia nového letopočtu bolo podľa projektu „*Возвращение*“ (*Vozvraščeniye*, rus. *Návrat*), ktorý inicioval Jurij Bondarenko, okolo 5000 *проспектов* („tried“) pomenovaných podľa Lenina. Vodcovi svetového proletariátu bolo venovaných 1800 pamätníkov a asi 20 000 búst Celkový počet „ideologicky“ zaťažených pomenovaní (toponým) sa počíta na státisíce a predstavovali, resp. predstavujú takmer 90% všetkých názvov a pomenovaní ulíc väčších miest Ruska. Dokonca existujú mestá, v ktorých niet ani jednej ulice, ktorá by bola pomenovaná podľa starých ruských tradícií. Počas celej existencie sovietskeho zriadenia je iba jedno obdobie, kedy sa začalo s hromadným návratom k predrevolučnej toponymike. Krátko pred koncom blokády Leningradu, začiatkom roku 1944, boli viac než dvadsiatim uliciam „severného hlavného mesta“ vrátené názvy z obdobia imperátorského Petrohradu. Namiesto ulíc *Урицкого*, *Волдарского*, *Люксембургской*, *Либкнехта*, 9. januára, 25. októbra a iných sa na mape mesta objavili ulice *Дворцовая набережная*, *Невский*, *Литейный* /*Linejnij*/, *Суворовский* /*Suvorovskij*/, *Измайловский* /*Izmajlovskij*/ *проспект*, a dokonca dve cirkevné toponymá *Введенская улица* /*Vvedenskaja ulica*/a *Владимирский проспект* /*Vladimirskij prospekt*/.

2) Jedným z najpremenovávanějších ruských miest bol tradične Pskov. Už počas svojej stáročnej histórie mesto prechádzalo z jedných rúk do druhých – bol staroruský, švédsky, poľský, resp. litovský, potom „moskovský“, teda znova ruský. V roku 1918 ho obsadili Nemci a narýchlo premenúvali všetky centrálné ulice podľa nemeckého gusta. Potom ho obsadili bolševici a v meste sa objavila *Улица Карла Маркса* (*Ulica Karla Marksa*), *Розы Люксембург* (*Rozy Luksenburg*), *Карла Либкнехта* (*Karla Libkneхта*) a iných. V roku 1941 sa

v meste opäť objavili Nemci a centrálna ulica v meste dostala názov Hitlerstrasse (dnešný *Октябрьский проспект*). Samozrejme, že po odchode okupantov všetko opätovne premenovali a názvy z čias socialistického Ruska samozrejme v meste dominujú dodnes.

Vo všeobecnosti, pomenovania verejných miest a inštitúcií, ktoré sú najviac viditeľné a z časti tvoria aj korpus reálií ruského jazyka (môžeme sa s nimi stretnúť v dobovej literatúre a porovnávať so súčasným stavom) môžeme rozdeliť na názvy regiónov a miest, najznámejšie ulice a námestia najväčších ruských miest, stanice moskovského metra, najznámejšie sovietske fabriky a iné názvy (napríklad najfrekvencovanejšie železničné stanice, názvy reprezentatívnej vojenskej techniky a podobne).

Literatúra

EsRbIG. 1929. Троицк. In: Энциклопедический словарь Русского библиографического института Гранат. 7-е издание. Т - 41 – часть IX. Торсгавн – Тунгуска Подкаменная. Москва.

FIGES, O. – KOLONITSKI, B. 1999.: Interpreting the Russian Revolution. The Language and Symbols of 1917. Yale University. New Haven and London. ISBN 978-0300081060.

KALANOV, N. A. 1987. Названия кораблей революции. In: Судостроение, 1987, ч. 12, с. 46 – 48.

KALINA, J. 1969. Tisíc a jeden vtíp. Učebnica vtípológie a žartizmu. Bratislava: Obzor.

KRASNYJ ARCHIV 1926 Т. 1. К истории последних дней царского режима. In: Красный архив 1926, т. 1 (14), С. 229-230.

NEROZNAK, V. P. – GORBANEVSKIJ, M. V. 1991. Советский «новояз» на географической карте (о штампах и стереотипах речевого поведения). Москва: Знание. ISBN 5-07-001899-X.

NIKITIN, S. A. 2001. Концепция советского топонима. (по архивным материалам первых лет советской власти 1918–1926 гг.) In: Топонимия и оронимия. Kraków: Wydawnictwo naukowe DWN, С. 363–372.

NIKITIN, S. A. 2001. Продуктивные основы российской топонимии: „Красный“ (1918–1930 гг.). In: Ярославские лингвистические чтения. Ярославль: Изд-во ЯГПУ им. К. Д. Ушинского, С. 66-69.

NIKITIN, S. A. 2003. Революция и география: Правосудие в России. Отечественные записки. 2003, № 2, С. 502-513.

SINDALOVSKIJ, N. 2009. Книга Перемен. Судьбы петербургской топонимики в городском фольклоре. Москва: Центрполиграф. ISBN 978-5-9524-4315-0.

VERNER, A.M. 1994. What is your name? Dog-Killers, Jews and Rasputin. Slavic review, vol. 53, no. 4, pp. 146-170.

This contribution is the result of the project implementation: KEGA 058PU-4/2016: *Historical Facts and Institutions of Russian-Speaking Environment as a Source for Linguocultural Research and Description*, supported by Cultural and Educational Grant Agency of the Ministry of Education, science, research and sport of the Slovak Republic.